

FEJLESZTŐ ÁLLAM A HUSZONEGYEDIK SZÁZADBAN: EGY ÚJ MEGKÖZELÍTÉS ELEMZÉSI KERETE

A 2007-2009-es válság és azt követő gazdasági recesszió nyomán újra előtérbe került az állam aktív, gazdasági fejlődés beindítását, fenntartását célzó beavatkozásainak vizsgálata, és reneszánszát éli a fejlesztő állam megközelítés. Írásunk célja a legújabb irodalmak áttekintése által a huszonegyedik századi fejlesztő államok új sajátosságainak felvázolása. Elemzésünkben mellett érvelünk, hogy egy új fejlesztő állam koncepció megalkotásához túl kell lépni a klasszikus fejlesztő állam paradigma történelmi és földrajzi korlátozottságán, valamint az ideologikus megközelítésen is. Mindeközben a legújabb intézményi, politikai és fejlődésgazdaságtani eredményekre, és a klasszikus fejlesztő államok több mint félévszázados tapasztalataira is építeni kell. Az új fejlesztésorientált megközelítés struktúrájának és főbb tartalmi elemeinek bemutatása által célunk azon kérdések kiemelése, amelyekről konszenzus van kialakulóban a szakirodalomban.

BEVEZETÉS

A 2007–9-es globális pénzügyi és gazdasági válság, valamint az azt követő elhúzódó gazdasági kilábalás nyomán szerte a világban megfigyelhetjük az államok különböző aktív beavatkozási kísérleteit a válság hatásainak mérséklésére és a gazdasági növekedés beindítására. Az állam gazdasági szerepvállalása ezáltal került újra a figyelem középpontjába. A gazdaságpolitikai gyakorlatok megváltozásával egyidejűleg a fejlesztő államra vonatkozó irodalom reneszánszának lehetünk szemtanúi. Írásunkban azonban mellett érvelünk, hogy ez nem a klasszikus fejlesztő állam megközelítéshez való visszatérést jelenti, hanem egy új fejlesztő állam koncepció körvonalai rajzolódnak ki (bár az új fejlesztő állam paradigma áttörése még nem következett be a szakirodalomban).

Elemzésünk kiindulópontját képezi az a megállapítás, hogy a múlt század végére a(z észak)kelet-ázsiai fejlesztő államok sikereit lehetővé tevő speciális kontextus megváltozásával elkerülhetetlenné vált a klasszikus fejlesztő állam paradigma bukása. Az új fejlesztő állam koncepció megalkotásához túl kell lépni a klasszikus paradigma időbeli és földrajzi korlátozottságán, és azt tágabban kell beágyazni a modern közgazdasági elméletekbe. Túl kell lépni továbbá azon az ideológiailag túlfűtött vitán is, amely a revizionisták¹ és a neoliberálisok szembenállásán alapult és áthatotta a klasszikus fejlesztő állam megközelítést, illetve annak hanyatlását is.

A tanulmány háttérét képező kutatás az MTA Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont Világ-gazdasági Intézetében zajlik, valamint részben a „Varieties of Capitalism – Varieties of Direct Economic Intervention of the State” című, 112069. számú NKFIH (OTKA) projekt finanszírozásával valósul meg.

1 A múlt században revizionistáknak nevezték *Johnson* [1982] követőit, akik a fejlesztő állam japán modelljét továbbfejlesztették, és a kelet-ázsiai régió más országaira is alkalmazták.

Mindeközben nem célunk egy új fejlesztőállam-modell megalkotása, amely korlátozások nélkül alkalmazható, másolható lenne, hiszen érvelésünk szerint a fejlesztési stratégiák környezetspecifikusak, adott hely és idő kontextusában érvényesek. Ugyanakkor a fejlesztő államok több mint félévszázados elméleti és gyakorlati tapasztalatai, valamint a huszonegyedik századi kihívások alapján felvázolhatóak az új fejlesztésorientált megközelítés főbb sarokpontjai, egy olyan gondolati keret, amely képes a közös gondolkodás (viták) strukturálására, a különbségek és hasonlóságok feltárására, és egyúttal néhány közös alapelv felvázolására. Meggyőződésünk, hogy mindez jó alapot kínál a fejlesztő államokról a nemzetközi szakirodalomban zajló szóló vitába való bekapcsolódáshoz², illetve egy hasonló típusú diskurzus elindításához, intenzifikálásához hazai téren³.

Cikkünk a következők szerint épül fel: az első részben hármas tagolásban mutatjuk be az új fejlesztésorientált megközelítés legfőbb jellemzőit, azaz felvázoljuk a fejlesztő államok új értelmezését, a huszonegyedik századi új kihívások által teremtett új kontextust, valamint a fejlesztő államok új elemzési keretének egy lehetséges struktúráját. Írásunk második része is hármas tagolású, az új elemzési struktúrának megfelelően bemutatjuk a társadalmi-gazdasági szövetségek és politikai egyezségek, a politikaalkotás, valamint a gazdaságpolitikák szintjén megfogalmazható főbb tartalmi elemeket, amelyekről konszenzus van kialakulóban a szakirodalomban. Végül a következtetések megfogalmazásával zárjuk írásunkat.

1. NAPJAINK FEJLESZTÉS-ORIENTÁLT MEGKÖZELÍTÉSE: ÚJ ÉRTELMEZÉS, ÚJ KIHÍVÁSOK ÉS ÚJ STRUKTÚRA

A fejlesztő állam koncepció újszerű megközelítésének szükségessége egyrészt adódik a klasszikus fejlesztő állam paradigma bukásából, másrészt a huszonegyedik század új kihívásaiból, amelyek új körülményeket (lehetőségeket és korlátokat) jelentenek a mindenkori államok számára legfőbb gazdasági és társadalmi célkitűzéseik megfogalmazása és megvalósítása során.

Az új koncepció megalkotásához legalább két úton indulhatunk el: egyrészt a legújabb elméleti eredmények feldolgozása, megközelítések összegzése által, másrészt az egyes (sikeres) fejlesztő államok, országcsoportok legújabb tapasztalatainak, alkalmazott gazdaságpolitikáinak szintézise által. Az elméleti kiindulópont jelentheti a fejlődés új paradigmája, tágabban véve az új fejlődés-gazdaságtani elméletek, éppúgy mint az új növekedésemelvények és/vagy az új politikai gazdaságtani iskola és/vagy az új intézményi megközelítés. Míg utóbbi, az egyes országok tekintetében a legújabb kelet-ázsiai tapasztalatok⁴ (kifejezetten nem csak északkelet-ázsiai hanem egyre inkább délkelet-ázsiai, sőt egyes szerzők szerint akár a kínai és indi-

2 Erre jó lehetőséget teremtett a Newcastle-i Egyetem szervezésében 2015. június 5-én megtartott „Beyond East Asian Developmental States” workshop, a szerző brazil fejlesztő állam átalakulását elemző előadása, valamint az ott elhangzó előadásokat követő viták, beszélgetések.

3 Minimálisan érdemes utalni az újabb fejlesztő államokkal kapcsolatos hazai írásokra [Csáki, 2008; 2009; Vigvári, 2012; Muraközy, 2015; Szalavetz, 2015; Ricz, 2015].

4 Lásd pl. Raquiza [2012], valamint Hua és Hu [2015].

ai fejlődési utak) éppúgy mérvadóak lehetnek, mint az új fejlesztésorientált megközelítés Latin-Amerikában⁵, és egyes afrikai sikerországok⁶ tapasztalatainak elemzése. Meggyőződésünk, hogy az elméleti eredményeken és a gyakorlati tapasztalatokon alapuló megközelítések egyrészt egy irányba mutatnak, másrészt azok megfelelő ötvözése jó alapot jelenthet a fejlesztő állam új koncepciójának megalkotásához. A következőkben azonban ennél szerényebb a célkitűzésünk: a legújabb irodalmak összegzése által célunk a huszonegyedik századi fejlesztésorientált megközelítés gondolati keretének, főbb tartalmi elemeinek felvázolása.

1.1. FEJLESZTŐ ÁLLAM DEFINÍCIÓ EGYKOR ÉS MOST: FOLYTONOSSÁGOK ÉS VÁLTOZÁSOK

Újságcikkekben, politikai híradásokban, de közgazdasági írásokban is gyakran találkozhatunk a fejlesztő állam elnevezéssel, anélkül, hogy az adott szerzők konkrétan definiálnák, hogy mit értenek ez alatt, illetve implicite az „aktív állam” szinonimájaként használják a fogalmat.

A klasszikus fejlesztőállam-elméletek a Chalmers Johnson-féle definíciót [1982] vették alapul, majd kiterjesztették annak érvényességét Japánon kívül más, elsősorban északkelet-ázsiai országokra is⁷. Meredith Woo-Cumings [1999: 1] megfogalmazásában a klasszikus fejlesztő állam „a kapitalista északkelet-ázsiai gazdasági élet struktúráit befolyásoló politikai, bürokratikus és pénzügyi hatásokat is összegző rendszer” (kiemelés tőlem).

Fejlesztő államok természetesen a világ más régióiban és a johnsoni mű előtt is léteztek. Latin-Amerikában kifejezetten hosszú hagyományokra tekint vissza a fejlesztés-orientált megközelítés, és a fejlesztő állam elnevezés is, de ez alapjaiban tér el a kelet-ázsiai országok által megvalósított fejlődési modelltől. A fejlesztő állam elnevezést már a huszadik században előszeretettel alkalmazták néhány európai ország (például Írország, Finnország, Franciaország) és egyes feltörekvő országok (például, India és Kína) eseteire is, de napjainkban kifejezetten reneszánsza van a gyorsan növekvő afrikai országok (például Botswana, Dél-Afrikai Köztársaság, Nigéria, Ruanda vagy Etiópia) esetében⁸.

Mindezek tükrében napjainkra „*a fejlesztő állam egy általános kifejezéssé vált azon kormányzatok leírására, amelyek a gazdasági folyamatokba aktívan beavatkoznak és irányítják a fejlődés pályáját, ahelyett, hogy mindössze a piaci erőkre hagyatkoznának*” [Beeson 2007: 120]. Meggyőződésünk, hogy a fejlesztő állam fogalmának kiüresedését megelőzendő a fejlesztő állam újradefiniálása a huszonegyedik században megkerülhetetlen.

5 Lásd pl. Kingstone [2011] és Wylde [2012].

6 Lásd pl. Routley [2014] és Booth [2015a,b].

7 Japán mellett a „klasszikus” fejlesztő államok közé sorolják Dél-Koreát és Tajvant, valamint a két városállamot, Szingapúrt és Hong Kongot is. A kiterjesztett fejlesztőállam-modell főbb pontjai azonban (bizonyos korlátozások mellett) érvényesek egyes délkelet-ázsiai országokra is (például Malajzia, Thaiföld, Fülöp-szigetek és Indonézia), így a később megjelenő irodalmak egy része ezek tapasztalataira fókuszál.

8 Routley [2012: 11-12] jó áttekintést nyújt napjaink fejlesztő államainak egy lehetséges besorolásáról.

Nézetük szerint a fejlesztő állam klasszikus definíciójának főbb sarokkövei napjainkban is tarthatóak. Azaz a fejlesztő állam alatt továbbra is [Johnson 1982 nyomán] a kapitalista tervracionális modellt, a fejlesztésorientált megközelítés mellett hosszú távú elköteleződést, a legfőbb társadalmi és gazdasági célkitűzések érdekében történő aktív állami beavatkozásokat értjük. Tartható továbbá az is, hogy a fejlesztő állam kialakulásához, fennmaradásához bizonyos szintű társadalmi konszenzus szükséges az állam fejlődésben betöltött központi szerepéről éppúgy, mint a legfőbb társadalmi, gazdasági célkitűzésekről.

A klasszikus fejlesztő állam koncepció a későn jövők esetére koncentrált, és a gazdasági felzárkózást, konkrétan *a gazdasági növekedés* „maximalizálását” állította a középpontba. Mindezt számos speciális északkelet-ázsiai körülményből adódóan úgy érte el, hogy a gazdasági növekedés a társadalom széles rétegeinek javát szolgálta, de a gazdasági növekedés „megosztottsága” inkább véletlen melléktermék, semmint kifejezett gazdaságpolitikai szándék eredménye volt. Napjaink fejlesztő állam koncepciójának azonban túl kell lépnie a kizárólag a gazdasági növekedést középpontba állító szemléleten, és a társadalmi előrehaladást kell szolgálnia, miközben a politikai és környezeti szempontokat éppúgy figyelembe veszi, mint a fejlődés területi, nemek szerinti és generációs vetületeit. Ez *Amartya Sen* [1999] nyomán a fejlődés lehetőségalapú megközelítését igényli.

A klasszikus koncepció *a késői fejlődés* speciális kontextusán belül kifejezetten az elmaradott, agráralapú gazdaságok strukturális átalakulását, az iparosodás folyamatát vizsgálta. A huszadik század végére datálható újabb gazdasági átalakulás azonban a szolgáltatások előretörését és a tudás gazdaság kialakulását jelenti. A szolgáltató szektor kettősége („jól jövedelmező” *üzleti és pénzügyi szolgáltatások* szektora, valamint az alulbecsült és alulfinanszírozott „*személyek közötti*” *szolgáltatások* szektora) azonban alapvetően eltérő jóléti hatásokat eredményez, mint a huszadik századi iparosítás, és ennek egyik legfontosabb megjelenési formája a társadalmi egyenlőtlenségek növekedése [Evans 2014: 227]. Mindezek tükrében napjainkban túl kell lépni a késői fejlődés és az iparosítás „speciális esetén” és a fejlődés eltérő szintjein is értelmezhető, a gazdaság „mindenkori” strukturális folyamatait elemző általános elméleti keretre van szükség.

Ez az általánosabb megközelítés jelenti egyúttal azt is, hogy az egykori északkelet-ázsiai területi relevanciát ne váltsa fel napjainkban egy főként Afrikára koncentrált új, de területileg fókuszált fejlesztő állam megközelítés, hanem a területi (és tartalmi) relevanciát is kiterjesztve egy általánosan érvényesíthető fejlesztő állam koncepció alakulhasson ki.

Az új fejlesztő állam megközelítés „kiforrotlanságát” jól jelzi az elmúlt néhány évben megjelent irodalmak sokszínűsége, amelyekben az államot gyakran nem is fejlesztő jelzővel illetik, hanem katalizátor, képessé tevő (facilitátor) szerepét emelik ki. Ezen is túllép *Mariana Mazzucato* [2013], aki a *vállalkozó államról* írt legújabb könyvében a fejlett országok, elsősorban az Egyesült Államok tapasztalataiból indul ki, és amellet érvel, hogy a (rejtett) fejlesztő⁹ állam igencsak aktív szerepet

9 Eredetiben *hidden developmental state* [Mazzucato 2013: 21], bővebben lásd *Block* [2008] írását, vagy *Szalavetz* [2015] jó áttekintő cikkét.

játszott a gazdasági sikerekben. Ebben az új megközelítésben az állam jelentősen túllépett a keynesi típusú makrogazdasági beavatkozásokon, vagy az állami K+F tevékenységek passzív finanszírozásán, és sokkal inkább schumpeteri alapokon vállalkozói szemléletű tevékenységeket valósított meg, ami többek között a piaci kockázat aktív vállalását és új piacok teremtését is jelentette.

Összességében megállapíthatjuk, hogy a fejlesztő állam értelmezésében bekövetkezett számos változás tükrében a fejlesztő állam elnevezés nem feltétlenül szerencsés a huszonegyedik században. *Laura Routley* [2014] szerint az napjainkban nem több mint egy *divatos frázis, szlogen* (buzzword). Ugyanakkor kétségkívül elterjedt mind a közgazdasági, mind a politikai szóhasználatban, így jó eséllyel annak fennmaradása várható.

1.2. A HUSZONEGYEDIK SZÁZAD ÚJ KONTEXTUSA ÉS EZEK JELENTŐSÉGE A FEJLESZTŐ ÁLLAM TEKINTETÉBEN

A huszadik század végére a klasszikus fejlesztő államok külső és belső kontextusának megváltozása a klasszikus fejlesztő állam paradigma bukásához vezetett [Woo-Cumings 1999; Beeson 2004; Benczes 2002; Ricz 2015]. A huszonegyedik század elején új kihívásokat fogalmazhatunk meg, amelyek alapjaiban térnek el a múlt század közepén (a klasszikus fejlesztőállam-modellek megjelenésekor) fennálló körülményektől, így az állam fejlesztésorientált beavatkozásainak újraértelmezését sürgetik.

Az alábbiakban *Michelle Williams* [2014] nyomán mutatjuk be a fejlesztő államok új, huszonegyedik századi kontextusát, majd ezt kiegészítjük egy további fontos szemponttal, amelynek figyelembevétele nézetünk szerint napjainkban nem kerülhető meg egy ország kormányzata számára sem.

Az első kihívást napjainkban *a gazdaság strukturális átalakulása* jelenti, azaz a tudásgazdaság, a bitvezérelt, innovációalapú gazdaság élre törése. Az új gazdaság (újgazdaság) viszonyai között a fizikai tőke mellett egyre nagyobb szerepet kapnak a humánképessegek, az információ terjedése, és az ezek javítását célzó beruházások (oktatás, egészségügy, jogi infrastruktúra). A gazdasági növekedés hajtóerejét napjainkban egyre inkább a tudás és az innováció, valamint az üzleti és pénzügyi szolgáltatások jelentik, szemben a múlt század második felével, amikor az ipari tevékenységek domináltak. Mindez alapjaiban más típusú tevékenységeket, befektetéseket igényel mind az állam, mind a magánszektor (vállalkozói szféra) részéről. Az állam továbbra is fontos hagyományos tevékenységei mellett, azokat kiegészítve az innováció és tudás kialakulásának és terjedésének elősegítéséhez új, vállalkozó típusú, kockázatvállaló és piacteremtő tevékenységek kerülnek előtérbe. Mindeközben az állami és a magánszektor kapcsolatát is új alapokra kell helyezni ahhoz hogy az új típusú hálózatok szimbiotikus és ne parazita típusú együttműködéseknek jelentsenek [Mazzucato 2013: 23].

A második kihívást *a hazai politikák átalakulása* jelenti. Az új gazdasági viszonyok között, a tudás felértékelődésével, a humán képességek fejlesztésével egyidejűleg egy új „felvilágosodás” is zajlik, ami a társadalmi igények megváltozásával, globalizálódó értékrenddel jár együtt. Míg a klasszikus fejlesztő államok speciális kon-

textusát a késői fejlődés, a háború utáni mobilizáció, a külső (hidegháborús) fenyegetettség és a gazdasági nacionalizmus jelentette (és mindezek tükrében a fejlesztő államok társadalmi hajlandók voltak bizonyos áldozatokat felvállalni), addig napjainkra bármilyen fejlesztés-orientált államnak új legitimációs bázist kell felépítenie a megváltozott keretek között. A közösségi célok meghatározása ebben a megváltozott politikai kontextusban az állam és társadalom közötti új típusú szövetségen kell, hogy alapuljon. Mindez az esetek többségében napjainkban az autokratikus politikai rendszerektől a demokratizálódás irányába való elmozdulást jelenti, miközben egyre nagyobb szerepet kap a politikai alrendszer beágyazódása a társadalomba, a politikai szabadság, részvétel és a civil társadalom bevonása és a közösségi célok kollektív meghatározása. Amartya Sen [1999] nyomán a politikai szabadságot megtestesítő, képviselően és részvétel nélkül alapuló demokrácia nemcsak a fejlődés egyik fontos eszköze, hanem önmagában vett célja is.

A harmadik új kihívást *a fejlődés értelmezésének változásai* jelentik, Williams [2014: 18] szóhasználatában az ismeretelméleti változások. A fejlődés jelentésének kiterjesztése napjainkban egyértelmű eltávolodást jelent a klasszikus fejlesztő államokra jellemző a gazdaságinövekedés-központú gondolkodástól az Amartya Sen féle „fejlődés mint szabadság” értelmezése felé. A fejlődés elősegítése többé nem azonosítható a gazdasági növekedés „technikai” problematikájával, amelynek megoldása pusztán közgazdasági szaktudást igényel. A fejlesztésorientált megközelítés egyre inkább politikai probléma is, amennyiben a társadalmi jólét a gazdasági növekedés mellett egyéb, olyan nem gazdasági tényezők függvénye is, mint többek között a társadalmi igazságosság, szegénység és egyenlőtlenség kérdése vagy a társadalmi részvétel és érzékelés folyamata.

A fenntarthatóság környezeti dimenziója jelenti a Williams [2014: 20] és szerzőtársai által megfogalmazott negyedik kihívást: a környezeti korlátok, beleértve a klímaváltozás által támasztott új kihívások, és a környezeti igazságosság szempontjainak figyelembe vételét. Napjainkra egyértelművé vált, hogy a környezeti korlátok tükrében a múlt század energia- és erőforrásintenzív fejlődési útjainak folytatása globális szinten nem valósítható meg. Mindezek következtében a létező fogyasztási és termelési minták, valamint a létező struktúrák és infrastruktúrák átalakítása megkerülhetetlen. A piaci kudarcok és externális hatások jelenléte okán az államnak központi szerepet kell vállalnia a „zöld fejlődési út” megvalósításában. Mazzucato [2013] érvelése szerint azonban a környezeti korlátok egyúttal lehetőséget is jelentenek az egyes államok számára, amennyiben a zöld technológiai fejlesztések hosszú távon a gazdasági növekedés, foglalkoztatás és innováció motorjává is válhatnak (és egyúttal környezetileg is fenntartható fejlődési utat is jelenthetnek).

A klasszikus fejlesztő államok tapasztalatai, és napjaink folyamatainak tükrében a környezeti aspektusok említése mellett külön hangsúlyt kellene helyezni a fejlődés területi vetületére, a területileg kiegyenlített fejlődés kívánalmára, valamint ezzel kapcsolatban a vidéki területekre, és kifejezetten az agrárszektor szerepére.

Az előbbi négy pontot egy további alapvető kihívással egészítjük ki, amely alapjaiban változtatja meg a huszonegyedik századi fejlesztő államok lehetőségeit és mozgásterét: *a pénzügyi globalizáció és a közelmúlt pénzügyi-gazdasági válságainak tapasztalatai és hatásai*. Mindezek következtében felértékelődik az erőforrások hatékony elosztásának jelentősége, és egyúttal csökkennek a nemzeti alapú fej-

lesztési modell finanszírozási lehetőségei. A pénzügyi globalizáció tükrében szükségessé váló beavatkozások megértéséhez azonban megkerülhetetlen a *befektetések megkülönböztetése*: termelő (produktív) célú és spekulatív jellegük tekintetében. Míg az előbbiek esetében kifejezett cél lehet a munkahelyteremtéshez, a humán képességek növeléséhez való hozzájárulás, utóbbiak esetében az állami szabályozások éppen a pénzügyi szektor dominanciájának korlátok közé szorítását és a sérülékenység csökkentését célozzák.

1.3. ÚTBAN EGY ÚJ FEJLESZTŐ ÁLLAM KONCEPCIÓ FELÉ: A STRUKTÚRA

Elmélettörténeti léptékben az ezredfordulótól datálhatjuk a fejlesztő államra vonatkozó szakirodalmi művek legújabb korszakát, de a 2007–2009-es globális pénzügyi és gazdasági válság nyomán a fejlesztő állam megközelítés újabb reneszánsza figyelhető meg. A legújabb irodalmak építenek ugyan a klasszikus megközelítés intellektuális hagyományaira, azonban számos lényeges ponton (például földrajzi fókusz, intézményi és gazdaságpolitikai megközelítés ötvözése) el is térnek azoktól. Ezen cikk kereteit meghaladja az új irodalmak részletes bemutatása [ehhez ld. Williams, 2014; Wade, 2014; Routley, 2014], ehelyett arra vállalkozunk, hogy felvázoljuk az új fejlesztő állam megközelítés strukturális kereteit, ami új távlatokat nyithat a fejlesztő államokról való gondolkodáshoz (és vitához) a huszonegyedik században. Az új struktúra egyes szintjeinek azonosításához a fejlesztő rezsिम elméletére támaszkodunk, amelyet először *Pempel* [1998, 1999] dolgozott ki, majd *Wylde* [2012] Latin-Amerika egyes országaira, míg *Booth* [2015a, b] (kissé módosított formában) napjaink afrikai fejlesztő államaira alkalmazta.

Az említett szerzők érvelése szerint az új évezredben megalapozottabb lenne *fejlesztő rezsimekről*¹⁰ beszélni, megkülönböztetve napjaink fejlesztésorientált megközelítését a klasszikus fejlesztő államok kifejezetten hosszú távú perspektívájától (amelyet többnyire utólag 20–30, nem ritkán 50 év távlatából lehet megítélni), de ugyancsak túllépve az egyes politikai ciklusokhoz, „erős kezű fejlesztő vezetőkhoz” kötődő „fejlesztő kormányzatok” rövid távú szemléletén. A fejlesztő rezsिम ebben a megközelítésben egy *középtávon* alkalmazható koncepciót jelent. A jelen írásban azonban a továbbiakban a fejlesztő állam és rezsिम elnevezéseket szinonimaként használjuk, és szükség esetén külön jelezzük, hogy a régi, klasszikus paradigmát, vagy az új megközelítést értjük alatta.

A fejlesztő állam új megközelítése három elemzési szintjét a következők jelentik: 1. a politikai alkuk, egyezségek, illetve az ezek nyomán kialakuló társadalmi-gazdasági szövetségek, 2. a politikai, gazdasági intézmények, valamint a politikaalkotás folyamata, minősége és 3. a gazdaságpolitikák összessége.

Pempel [1998, 1999] és *Booth* [2015a,b] kissé eltérnek az egyes szintek definiálása során (*1. táblázat*), de látni fogjuk, hogy ez az eltérés leginkább abban nyilvánul meg, hogy míg előbbi az intézményekre és struktúrákra helyezi a hangsúlyt, addig utóbbi a folyamatokra és azok eredményeire fókuszál.

¹⁰ Ez nem tévesztendő össze a nemzetközi kapcsolatok irányzatához kötődő fejlesztő rezsिम értelmezéssel [Vigvári 2012].

1. táblázat: A fejlesztő rezsिम koncepció elemzési szintjei

Pempel [1998, 1999] nyomán	Booth [2015a,b] nyomán
1. társadalmi-gazdasági szövetségek	1. politikai egyezségek, alkuk
2. politikai-gazdasági intézmények	2. politikaalkotás folyamata
3. közpolitikák profilja	3. releváns politikák tartalmi elemei

Forrás: saját szerkesztés

További eltérés a két szerző között, hogy míg Pempel a fejlesztő rezsım eredeti koncepciójában implicite a politikák elsőbbségét hangsúlyozta¹¹, addig Booth (építve *Khan* [2010], valamint *North* és szerzőtársai [2009] korábbi eredményeire) a politikák tartalma mellett, azok fölé rendelve a politikaalkotás mikéntjére és a politikai egyezségek, alkufolyamatokra helyezi a hangsúlyt, miközben ez utóbbi döntő jelentősége mellett érvel.

A fejlesztő rezsım támogatói bázisát a legfelsőbb szinten megjelenő *társadalmi-gazdasági szövetségek* jelentik, amelyek a főbb állami intézmények és a társadalom, valamint a gazdaság egyes szektorai közötti interakciók következtében alakulnak ki. A társadalmi-gazdasági szövetségek jellemzően néhány közösen elfogadott alapelv köré épülnek (például fejlesztésorientált megközelítés, konszenzus az állam fejlődésben betöltött szerepéről), amelyek befolyásolják a közpolitikák profilját is (és vice versa). Ugyanakkor egy rezsım éppúgy támaszkodhat egy szűken vagy tágan értelmezett támogatói bázisra, azaz például a munkásosztály szavazóerejére, vagy rendőrségi hatalomra, vagy a tőkésosztály bizalmára, valamint a különböző pillérek kombinációjára is [Pempel 1999: 156]. A rezsım megközelítés implicite feltételezi, hogy az állami és társadalmi erők bizonyos elemei egymást kölcsönösen erősítik.

Booth [2015a: 33] a hierarchia szerinti legmagasabb szinten létrejött *politikai egyezésekről* (political settlement) beszél, amelyek az egymással versengő nemzeti elitök közötti alkufolyamatok során alakulnak ki. A politikai egyezéseket a formális politikai intézményrendszer mellett olyan nem intézményi tényezők is befolyásolják, mint például a politikai hatalom megosztása a nemzeti elit legfőbb szereplői között, valamint azok konfliktusainak, tárgyalásainak és kompromisszumainak informális folyamatai.

A politikai egyezések eredeti értelmezése [Khan 1995, 2010] tágabb ennél, és általában véve véve a társadalmi csoportok, osztályok közötti hatalommegoszlást, hatalmi egyensúlyt vizsgálja, így az egyes elitcsoportok közötti versengés és alkufolyamatok mellett az elit és nem elit csoportok közötti, valamint az egyes csoportokon belüli egyezések is kritikus jelentőségűvé válnak. Ez az eredeti értelmezés már egészen közel áll Pempel [1999] megfogalmazásához, aki a társadalmi-gazdasági szövetségeket elemzi.

¹¹ A közpolitikák kritikus jelentőségének kiemelésére Pempel [1998:30] azokat a durkheimi társadalmi tényekhez, vagy Gramsci „hegemón projektjéhez” hasonlítja. Érvelése szerint a közpolitikák az állam – társadalom és állam, piac és állam – és a nemzetközi aréna viszonyaiba ágyazódva többet jelentenek mint az egyes politikák önállóan, és ezen közpolitikák torzításai megtestesítik a fejlesztésorientált megközelítést.

A struktúra következő szintjén Pempel [1998:30] eredeti koncepciójában a *politikai-gazdasági intézmények* állnak, azaz (a North [1991] nevéhez fűződő új intézményi irányzatnak megfelelően) azok a formális és informális szabályok, amelyek a társadalomból eredeztethetőek, és befolyásolják a társadalom és a politika interakcióit.

Booth [2015a] ezzel szemben a *politikaalkotás folyamatának* minőségét emeli ki, hiszen érvelése szerint a formális (és informális) intézményeket nem önmagukban kell tekinteni, hanem eredményük, a politikaalkotás mikéntje tükrében. Booth [2015b] szerint azokat a folyamatokat kell vizsgálni, amelyek hozzájárulnak, hogy a politikaalkotás folyamán a sürgető problémák kerüljenek előtérbe, azokra válaszul megfelelő politikákat fogalmazzanak meg. Az egyes gazdaságpolitikák intézményesülése azonban kulcskérdés ahhoz, hogy a kialakuló fejlesztésorientált megközelítés hosszabb távon (politikai ciklusokon átnyúlva) fennmaradjon.

A fejlesztő rezsimek tekintetében a harmadik lábat mindkét szerzőnél a *gazdaságpolitikák összessége* jelenti, amely a rendszer támogatói számára szükségszerűen bizonyos előnyöket biztosít. A fejlesztésorientált megközelítés megjelenik a közpolitikák hangsúlyaiban, torzításaiban, illetve az egyes politikák összekapcsolódása által is. Ugyanakkor a kialakuló gazdaságpolitikai mix fenntartja, megerősíti vagy alakítja a domináns társadalmi és gazdasági erőviszonyokat éppúgy, mint a politikai és gazdasági intézmények összességét [Pempel 1998: 21]. Azaz a fejlesztő állam bemutatott három eleme (a társadalmi-gazdasági szövetségek, a gazdasági és politikai intézmények és a gazdaságpolitikák összessége) egymással szoros kölcsönhatásban áll, és azok intézményesülése nemcsak a rezsim folytonossága miatt kulcsfontosságú, hanem azért is, mert azok testesítik meg a fejlesztésorientált megközelítést a mindennapi interakciók során.

Végül megjegyezzük, hogy a fejlesztő rezsimek új típusú hármas elemzési kerete és a három szint között fennálló dinamikus kapcsolat jól párhuzamba állítható *Acemoglu, Johnson és Robinson* [2005] modelljével (AJR), amelyben a hosszú távú gazdasági növekedést (fejlődést) a politikai és gazdasági intézmények határozzák meg. Az AJR-modellben a gazdasági teljesítményt meghatározó gazdasági intézmények a politikai hatalommal rendelkező csoportok döntésének eredményei, a politikai hatalom megoszlását viszont az erőforrások elosztása és a politikai intézmények határozzák meg. A politikai intézmények központi jelentőségét a modell dinamikájában az adja, hogy a politikai hatalom (de facto és de jure) megoszlása a gazdasági teljesítmény mellett a következő időszak politikai intézményrendszerét is befolyásolja¹². Jól látható, hogy a bemutatott új fejlesztőrezsim-struktúra jól illeszkedik az új intézményi megközelítés elemzési keretébe, és gyakorlatilag az AJR-modell fejlesztő államokra való alkalmazásának is tekinthető.

Összességében megállapíthatjuk, hogy az új fejlesztésorientált megközelítés egyirányba mutat az új intézményi és politikai gazdaságtani érveléssel, amelynek alapján a társadalmi és gazdasági fejlődés fő hajtóerejét a megfelelő formális és

12 A modell részletesebb magyar nyelvű leírásához és annak az intézményi iskolába való beágyazásához lásd *Czeglédi Pál* művét [2007]. A modellben alkalmazott megközelítést történeti esettanulmányokkal szemléletesen illusztrálja Acemoglu és Robinson [2013] legújabb, magyar nyelven is olvasható könyve.

informális intézmények és a támogató politikák egymást kölcsönösen kiegészítő rendszere jelenti. A tágran értelmezett formális és informális intézmények, társadalmi rend és szokások alakítják a (formális vagy hallgatólágos) politikai egyezségeket, amelyek meghatározzák egy adott ország lehetőségeit, alakítják a politikaalkotás minőségét, amelyek eredményeképpen a releváns politikák (azok tartalmi elemei) meghatározódnak.

2. AZ ÚJ FEJLESZTÉS-ORIENTÁLT MEGKÖZELÍTÉS: TARTALMI ELEMEL

Az új fejlesztésorientált megközelítés tartalmi elemeinek felvázolása során a viszonyítási alapot a klasszikus fejlesztő állam paradigma jellemzői jelentik. Ezáltal célunk a főbb folytonosságok és változások felfedése az új fejlesztő állam megközelítés kereteinek felvázolása során.

A kiinduló pontot továbbra is a fejlődésgazdaságtan új paradigmája, a fejlődés lehetőségalapú megközelítése, valamint a gazdaság legújabb szerkezetváltása (a tudásgazdaság élre törése) jelentik, amelyek következtében az emberek lehetőségeinek és képességeinek növelése a fejlődés elsődleges céljává és eszközévé is válik egyúttal.

A fejlődés új paradigmájának értelmében (és a bemutatott gazdasági és politikai változások, valamint ezek nyomán kialakuló új társadalmi-gazdasági szerződés jegyében) a jövő fejlesztő államai legfőbb prioritásának az inkluzív és befogadó (fenntartható) fejlődésnek kell lennie. Ugyanakkor a leendő sikeres fejlesztő államoknak konkrét fejlesztési vízióval is kell rendelkezniük, ami Mazzucato [2013] érvelése alapján túl kell lépjen az általános fejlesztésorientált megközelítés melletti elköteleződésen, és konkrét (akár szektoriális) célkitűzéseket is kell tartalmaznia. Ez azonban ideális esetben egy, a társadalmi és gazdasági szereplők (érdekcsoportok) bevonása által, konszenzusosan kialakított fejlesztési agendát jelent.

2.1. A POLITIKAI EGYEZSÉGEK ÉS A TÁRSADALMI-GAZDASÁGI SZÖVETSÉGEK SZINTJE

Khan [2010] értelmezésében a fejlesztésorientált politikai egyezségek legfőbb jellemzője, hogy csökkenti a mindenkori kormányzaton a politikai nyomást az egyes érdekcsoportok pártfogolása és a rövid távú szemlélet alkalmazása tekintetében [bővebben lásd Booth 2015b: 34]. A fejlesztő államok egyik legfőbb jellemzője ezáltal, hogy megfelelő társadalmi-gazdasági szövetségek által csökkenteni tudják az egyes elit-/érdekcsoportok lojalitásának megvásárlásához szükséges diszkrecionális módon elosztott járadékok szerepét (arányát), és egyúttal lehetővé teszik a kormányzatok számára a hosszú távú fejlesztésorientált szemlélet megvalósítását¹³.

13 Ez Olson [1993, 2000] szavaival élve azt jelenti, hogy olyan politikai egyezségekre van szükség, amelyek a rövid távú nyereségre koncentráló kalandozó banditából a hosszú távú szempontokat figyelembe vevő stacioner banditává válást segítik elő. A klasszikus fejlesztő állam irodalomban Evans [1989] a mindenkori gazdasági elithez fűződő intézményi kapcsolatokat és a meritokratikus bürokráciát emelte ki, hiszen ezek hiányában az állam predátorként léphet fel.

Mindezek tükrében Pempel [1999: 158] úgy érvel, hogy bármely modern fejlesztésorientált államnak rendelkeznie kell a következő jellemzőkkel, ha a huszonegyedik században sikeresen akarja elősegíteni a gazdasági fejlődést és a társadalmi előrehaladást:

1. egyrészt olyan társadalmi-gazdasági koalíció kialakítását kell ösztönöznie, amely több, politikai szempontból releváns erőforrás felett rendelkezik, mint az ellenzéki koalíció;
2. másrészt ennek a társadalmi-gazdasági koalíciónak képesnek kell lennie
 - a) a legfőbb politikai hangsúlyok meghatározására, a nemzeti (fejlesztési) agenda kialakítására;
 - b) egy olyan legitim ideológia felvázolására, amely hitelesen prezentálja a rendszer támogatóinak érdekeit, mint közérdeket;
 - c) a támogatók számára olyan előnyök biztosítására, amely ellentételezi őket a támogatásukért cserébe.

Mazzucato [2013] ennél is továbbmegy, amikor a jövő fejlesztő (vállalkozó) állama tekintetében úgy érvel, hogy csak egy konkrét vízióval rendelkező, magabiztos állam tud a privát szektor „egyenlő” partnereként fellépni, és ezáltal eléri, hogy az egyes érdekcsoportok ne ejtsék foglyul. Ez a vállalkozó állam vezetőként, útmutatóként tud „irányítani” és szimbiotikus kapcsolatot alakít ki az üzleti szférával (miközben azon tevékenységekre fókuszál, amelyeket a magánszektor nem lát el, mert túl rövid távú szemlélettel rendelkezik, és túlzottan kockázatkerülő).

A huszonegyedik századi fejlesztő állam megközelítése esetében alapvető különbséget jelent a korábbi fejlesztő állam paradigmával szemben a társadalom szélesebb rétegeinek bevonása (például a munkásosztállyal kialakított új típusú kapcsolatok, hiszen az előbbit annak elnyomása jellemezte). A cél tehát olyan társadalmi egyeztetéseken, konszenzuson és részvételen alapuló, állam és társadalom közötti hálózatokat kiépíteni, amelyek a társadalom széles rétegeit felölelik (új társadalmi szerződés).

Wylde [2012: 81] emeli ki, hogy a fejlesztő rezsim új megközelítése alapjaiban különbözik a fejlesztő államok klasszikus elméleteitől, amelyek az állam és az ipari tőkésosztály kapcsolatára koncentráltak (lásd például Evans [1995] beágyazott autonómia elméletét). A huszonegyedik században azonban a fejlesztő államok új legitimációs bázisának megalapozásához a társadalom sokkal szélesebb szegmensének bevonására van szükség. Ez ugyan lényegesen összetettebb feladatot jelent a fejlesztő kormányzatok számára, ugyanakkor a társadalom széles rétegei nagymértékben érdekeltek a lehetőség- és képességnövelő beruházások kiterjesztésében, csak ezt a tényt be kell hozni a köztudatba [Evans 2014: 234].

2.2. A POLITIKAALKOTÁS FOLYAMATA

A fejlesztő államokkal foglalkozó legújabb irodalmi művekben [Wylde, 2012; Routley, 2014; Booth, 2015b] konszenzus van abban a tekintetben, hogy a sikeres fejlesztő államok tapasztalatai alapján levonható egyetlen következtetés a pragmatikus, problémavezérelt politikaalkotás felsőbbrendűsége.

A pragmatikus megközelítés itt azt jelenti, hogy a sikeres kelet-ázsiai országok nem egy „grandiózus” terv megvalósítására törekedtek, hanem a politikai vezetők és technokraták adott sürgető problémákra keresték a lehető legjobb, alkalmazható válaszokat, miközben a kísérlet és tévedés elvét alkalmazva egy tanulási folyamat következett be [Routley, 2014].

Andrews és szerzőtársai [2013] a fejlődő és feltörekvő országok legújabb tapasztalatai alapján a jó politikai döntések és a megfelelő intézményi felépítés háttéréként ugyancsak a problémamegoldást és az iteratív tanulási folyamatot emelik ki kulcstényezőkként. Ennek szellemében hangsúlyozzák, hogy a jövőbeli sikeres fejlesztő államok politikaalkotási folyamata tekintetében a közös nevezőt a probléma-vezérelt ismétlődő és alkalmazkodó megoldáskeresés (problem-driven iterative adaptation – PDIA) jelenti. Azaz a politikaalkotás folyamán nem lehet más országok megoldásait egy az egyben átvenni¹⁴, hanem azok tapasztalatait figyelembe véve, de az adott (érezkelt) probléma és körülmények tükrében saját megoldásokat kell kialakítani.

Hasonló következtetésre jut *Fosu* [2013b: 7] 18 fejlődő ország tapasztalatait vizsgálva, amikor megállapítja, hogy mind az ortodox, mind a heterodox politikák alkalmazása a körülmények függvényében sikeres lehet. Érvelése szerint az alapvető különbséget a sikeres és kevésbé sikeres országok között a politikaalkotás folyamata, a gazdasági reformok pragmatikus megközelítése, a reformok természete és az országok képessége a piaci erők kiaknázására jelentik. A heterodox vagy ortodox politikák közötti választás során azonban lényeges különbséget jelent, hogy az előbbi esetében sokkal aktívabb kormányzati beavatkozásokra van szükség, ami nagyon magas kvalitásokkal rendelkező kormányzati bürokráciát igényel (lásd a klasszikus kelet-ázsiai fejlesztő államok esetét).

A fejlődés lehetőségalapú megközelítésében a demokratikus egyeztetési folyamat az egyetlen módja, hogy a kívánt (társadalmi és gazdasági) célokat meghatározzák. Mivel a humán képességek közül az egyik legfontosabb, hogy választani, dönteni tudjon az ember, a részvételi folyamatot önmagában véve a fejlődés egyik céljának kell tekinteni [Sen, 1999]. Ugyanakkor *Rodrik* [1999: 19, idézi Evans 2014: 234] érvelése szerint a részvételi alapú politikai intézményeket olyan közvetítő intézményeknek kell tekinteni, amelyek segítenek a helyi tudás előállításában és aggregálásában, és így intézményi tanulást eredményeznek, ami által más típusú intézmények felállítása és működése is hatékonyabbá válhat.

2.3. A FEJLESZTÉS-ORIENTÁLT GAZDASÁGPOLITIKAI MIX

Az elmúlt több mint fél évszázad elméleti és gyakorlati tapasztalatai alapján megállapítható, hogy a fejlesztési stratégiák környezetspecifikusak, adott hely és idő kontextusában érvényesek, és (változtatások nélkül) kevésbé ismételtetőek meg más

¹⁴ A nemzetközi pénzügyi és fejlesztési intézmények kapcsán gyakori ennek az ún. *megoldásalapú megközelítésnek* (solution-based approach) a kritikája, azonban *Ilene Grabel* [2011] már évekkel ezelőtt amellett érvelt a Nemzetközi Valutaalap tevékenységének elemzése során, hogy a korábbi egyenme-goldásos „neoliberális koherenciát” felváltotta a „termékeny inkoherencia” korszaka.

körülmények között. Mégis, a gazdaságpolitikák szintjén kellően sok hasonlóság van az egyes (a fejlődés bizonyos komponensei tekintetében) sikeres országok között ahhoz, hogy más (kevésbé sikeres, de bizonyos tekintetben hasonló tulajdonságokat felmutató) országok számára hasznos tanulságokat lehessen megfogalmazni [Fosu 2013a, b]. A tágabb szakirodalomból jól látszik a gazdaságpolitikák egy közös keresztmetszete, ami általános iránytűnek tekinthető és kellően rugalmasan, a helyi adottságok és körülmények tekintetében, de következetesen alkalmazható alapelvek csomagját jelenti. A következő fejezetben elsősorban Michelle Williams 2014-es tanulmánykötetére, Augustin Fosu [2013a,b] ikerkötetére, valamint saját korábbi kutatásaink eredményeire támaszkodunk.

2.3.1. Emberi előrehaladás: humán képességek növelését célzó befektetések és szociális politikák

Bemutattuk, hogy a fejlődés lehetőség alapú megközelítése, valamint a gazdaság legújabb szerkezetváltása az emberek egyéni képességeinek felértékelődését jelentik, ezáltal a humán erőforrásokba való befektetések, valamint az információhoz és tudáshoz való hozzáférést elősegítő jogi (és fizikai) infrastrukturális befektetések jelentősége nő.

A *humán képességekbe való befektetések* a legtöbb esetben a piaci logika okán (azaz a magán-és társadalmi megtérülési ráta eltérése, a magasabb kockázat és az időtényező miatt) nem érik el a társadalmilag optimális szintet. Evans [2014: 230–231] érvelése szerint e piaci kudarc kiigazításához az állami befektetések jelentik az egyetlen járható utat, és az említett szerző ebből vezeti le a *huszonegyedik századi fejlesztő állam létjogosultságának alátámasztását* is. A humán képességek növelését célzó szolgáltatások (például egészségügyi és oktatási szolgáltatások) biztosítása, megszervezése hagyományos állami feladat. Ezen területek jelentőségének felértékelődése, illetve ennek felismerése azonban kulcskérdés a jövő fejlesztő államai tekintetében. Evans [ibid.] szavaival élve az a kérdés, hogy kellően agresszív módon és fejlesztési céllal valósítják-e meg a humán képességek növelését célzó szolgáltatások kiterjesztését, a növekedési stratégia részévé teszik-e, és kiemelik-e az azonnali elosztási és jóléti hatásait.

Hosszú távon a befogadó, inkluzív fejlődés megvalósítása jelenti az egyetlen társadalmilag fenntartható fejlődési utat. A gyakran rendkívül magas társadalmi egyenlőtlenségekkel küzdő fejlődő országok esetében egy korlátozott, minimális jövedelemszint biztosítása „célzott” módon, és korlátozott költségkeretek között hasznos lehet a társadalmi többség fejlesztési célok érdekében történő mobilizálása céljából. A szociális politikák tág értelmezése, és a produktív befogadás (productive inclusion) megközelítése különös hangsúlyt helyez a gazdasági ösztönzőkre (*Mkandawire* [2007] elnevezésében az *átalakító jellegű szociális politikákra*¹⁵), hogy a szegény háztartások ki tudjanak lépni az önálló szektorból, és produktív módon be tudjanak kapcsolódni a gazdasági folyamatokba (lásd például Banerjee és Duflo [2011, 2007] írásait a szegények gazdasági helyzetéről).

15 Transformative social policy.

2.3.2. A gazdasági növekedés ösztönzése: infrastrukturális beruházások és iparpolitika

Fosu [2013b] hívja fel a figyelmet a humán befektetések mellett a hagyományos, gazdasági infrastruktúrába való befektetések és az üzleti környezetet is javító beruházások jelentőségére, hiszen számos fejlődő ország esetében az infrastrukturális hiányosságok jelentik a fejlődés korlátjait. Ugyanakkor az állami befektetések megtérülését a magánszereplők ki tudják sajátítani, tipikus példája ennek a viszonylag mobil humán tőke esete¹⁶, ami a közjavak szuboptimális elosztásához vezethet. Erre jelenthet egy megoldást a megfelelő kiegészítő jellegű üzleti környezet stratégiai szemléletű biztosítása, azzal a céllal, hogy növelje a humán tőke iránti (származtatott) keresletet. A különböző (humán és gazdasági – intézményi és fizikai) infrastrukturális beruházások közötti egyensúly¹⁷ egyrészt csökkentheti a humán tőke kivándorlását, másrészt elősegítheti a működőtőke-beruházások vonzását, megtartását is, de ideális esetben hozzájárulhat a gazdasági szerkezet diverzifikálásához és a technológiai fejlődéshez is.

A huszadik század sikeres fejlesztő államaiban (legalábbis azok klasszikus interpretációjában) az iparpolitika központi szerepet játszott. Napjaink megközelítésében is újra visszatér az iparpolitikai beavatkozások jelentőségének hangsúlyozása, de a legújabb irodalmi alkotások tükrében [Fine et al., 2013; Mazzucato, 2013; Wade, 2014] jól látható, hogy ez a „régijű” iparpolitika inkább K+F-, innováció- vagy tudomány- és technológiapolitikát jelent [lásd pl. Szalavetz, 2009; 2015]. Érdemes megjegyezni, hogy többnyire a klasszikus fejlesztő államok sem szorítottak csupán a telephelyek és gépek beruházásainak finanszírozására, hanem jellemzően előtérbe helyezték a helyi cégek hozzáférését az információkhoz, új tudáshoz, hangsúlyozták a hálózatok kialakításának elősegítését és ösztönözték a cégeket az új tudást teremtő tevékenységek irányába való elmozdulásra¹⁸.

Az ipari szerkezet tekintetében napjaink technológia vezérelte globális gazdaságában a fejlődő országok sem kerülhetik meg a tudásalapú fejlesztési stratégia kialakítását, megvalósítását, bár a hangsúlyok kétségkívül mások egy elmaradott, főként agrárgazdasággal rendelkező országnál, mint egy iparosodott, közepes jövedelmű gazdaság esetében. Az új technológiák és a gazdasági struktúraváltás egyik fontos következménye ugyanakkor, hogy napjainkban az ipari korszerűsítés egyes szintjeit át lehet ugrani¹⁹. Ugyanakkor Wade [2014: 781] érvelése szerint a piaci árváltozások a kis, fokozatos lépésekkel történő előrehaladást, fejlődést teszik lehetővé és

16 Ennek illusztrálásához elég Hirschman klasszikus művére [1970] utalni a humán tőke „kilépési lehetőségeiről”.

17 Lásd például Kimura [2013] írását (Fosu [2013a] említett tanulmánykötetében) a japán fejlesztő állam sikereinek újinterpretálásáról. Ebben úgy érvel, hogy a szociális infrastrukturális kiadások, bár központi szerepet játszottak, azok aránya az összkidadások 30 százaléka alatt maradt, miközben lényegesen nagyobb arányt képviseltek a gazdasági infrastruktúra fejlesztését célzó kiadások.

18 Evans [2014: 232] Kínát hozza fel tipikus példaként arra, hogy az állam ellenállt a (többnyire fejlett országok vállalataihoz tartozó) monopoljogok túlzott védelmének és ezáltal elősegítette a helyiek hozzáférését a termelő ötletekhez.

19 E tekintetben nem tartható az iparosítás Balassa [1981] nevével fémjelzett klasszikus modellje, az iparosodás egymásra épülő szakaszainak „fokozatos megközelítése”.

ezáltal akadályozhatják az innováció és gazdasági diverzifikáció esetében a nagyobb változásokat. Ez utóbbiakhoz tehát aktív állami beavatkozásokra van szükség, és ez a *huszonegyedik századi fejlesztő államok létjogosultsága* mellett szóló második érv.

A kormányzatok „régi-új”²⁰ iparpolitikai szerepvállalása továbbra is vitatott a szakirodalomban, de a fejlesztő államokkal foglalkozó modern írások jellemzően a proaktív, kezdeményező és vállalkozó állam mellett teszik le a voksukat. Vitatkoznak ugyanakkor azzal a napjainkban elterjedt főirányú állásponttal, amely szerint nem kiválasztott iparágakat kell támogatni, hanem az általános üzleti környezetet javítani fizikai és intézményi infrastrukturális beruházások által, ez elégséges a termelő célú magánberuházások ösztönzésére és a(z) államilag támogatott) humán tőke elvándorlása kockázatának csökkentésére. Mazzucato [2013] és Wade [2014] ezzel szemben úgy érvelnek, hogy napjaink innovációvezérelt gazdaságában az államnak konkrétan el kell vállalnia olyan kockázatos innovációs tevékenységeket, amelyeket a magánszektor (beleértve a kockázati tőkét) nem vállal. Érvelésük szerint ez a megközelítés túllép az (egyébként fontos, és főáramú közgazdászok által is elismert és hangsúlyozott) alap- és alkalmazott kutatások (hosszú távú, türelmes és elkötelezett) finanszírozásán.

2.3.3. A fejlődés finanszírozása

A fejlődés finanszírozásának kérdése hagyományosan a fejlesztő államok szakirodalmának egy neuralgikus pontja volt. Míg azonban a klasszikus, északkelet-ázsiai fejlesztő államok esetében számos speciális körülmény (az USA, illetve Japán által nyújtott segélyek és egyéb források; hagyományosan magas, 30–40 százalékos körüli hazai megtakarítási ráta; viszonylag zárt gazdasági rendszerek és elnyomott hazai pénzügyi piacok) hozzájárult a nemzeti alapú fejlesztési modell finanszírozhatóságához, addig a latin-amerikai kudarcok (amelyet a 80-as évtized adósságválsága jól jelzett) éppen a nehézségekre hívják fel a figyelmet.

A pénzügyi globalizáció előrehaladottsága, valamint a közelmúlt pénzügyi és gazdasági válságainak tapasztalatai alapján megállapítható, hogy a huszonegyedik századi fejlesztő államok lényegesen beszűkült mozgástérrel rendelkeznek a kibővült fejlesztési agenda finanszírozása tekintetében, mint klasszikus elődeik a múlt század közepén.

Napjaink pénzügyileg is globalizált világgazdaságában felértékelődik a *makrogazdasági stabilitás* biztosítása, hiszen ennek megléte (vagy hiánya) alapjaiban befolyásolja a külföldi működő tőkét vonzó képességet. Bár rövid távon, átmenetileg napjaink fejlődő gazdaságai is támaszkodhatnak külső forrásokra fejlesztési stra-

20 Mazzucato [2013: 21] külön kiemeli, hogy valójában nem új tevékenységekről van szó, és az USA példáján keresztül igazolja, hogy az állam a múltban is központi szerepet játszott az új technológiák kifejlesztésében, új iparágak támogatásában, de mindezt *burkoltan, rejtve tette* (hidden developmental state). Hasonlóan érvel Szalavetz [2015], amennyiben szerinte a 2007–2009-es válság után nem annyira új iparpolitikáról, hanem sokkal inkább a régi iparpolitikai gyakorlatok felerősödéséről, eltérő kerüléséről beszélhetünk.

tégiájuk megvalósítása során (külföldi működő tőke mellett fejlesztési és egyéb segélyek illetve hitelek formájában), hosszabb távon a külső és hazai források kiegyensúlyozottabb megközelítésére van szükség. Ezáltal központi kérdéssé válik a hazai megtakarítások ösztönzése, az állami kiadások visszafogása (racionalizálása) éppúgy, mint az egyes országok adózási rendszere, a kormányzatok adóbehajtási képessége.

2.3.4. Külpiaci orientáció

A huszonegyedik századra egyértelműen bebizonyosodott, hogy a keynesi típusú államvezérelt fejlődési modell meghaladottá vált, és a külpiaci orientáció bármilyen más, elzárkózó, nemzeti típusú gazdasági stratégiával szemben felsőbbrendű. Ebbe az irányba mutattak a sikeres klasszikus (kelet-ázsiai) fejlesztő államok tapasztalatai is, amennyiben gyakorlati példákkal támasztották alá a *kifelé forduló gazdasági stratégia* előnyeit a hosszú távú gazdasági növekedés és fejlődés tekintetében. Az *exportorientáció* ugyanis feltételezte, hogy a bürokratikus irányelvek a nemzetközi piaci erőkkel egyirányba mutassanak [Johnson, 1982; Amsden, 1989; Wade, 1990]. Azaz a *nemzetközi piaci ösztönzők* figyelembe vétele a klasszikus modell központi eleme volt.

Napjainkra azonban túl kell lépni a külpiaci orientáció gazdasági stratégiájának hangoztatásán, és az exportvezérelt gazdasági növekedéshez a hazai intézményi képességek fejlesztése megkerülhetetlen. Fosu [2013a] szavaival élve a külpiaci orientációt a belső piacon is növekvő versennyel és megfelelő intézményi kapacitások kiépítésével (a makrogazdasági stabilitás biztosításával és az intézményi és humán infrastruktúra erősítésével) együtt kell megvalósítani. A legújabb pénzügyi és gazdasági válságok tükrében a gazdasági diverzifikáció (az exporttermékek és -piacok diverzifikálása) nem csak a gazdasági növekedés elősegítése, de a stabilitás növelése (a gazdasági sérülékenység csökkentése) tekintetében nyer új értelmezést. Napjaink új trendje a belső piacra (és keresletre) való erőteljesebb támaszkodás (főként a nagyobb feltörekvő gazdaságok mint Kína, Brazília esetében), valamint a regionális együttműködések erősítése is beleillik a fenti gondolatmenetbe, amennyiben a külpiaci orientáció (és diverzifikáció) és a belső piac fejlesztése egymás kiegészítőiként, és nem alternatívaként jelennek meg.

2.3.5. A közszektor reformja

A huszadik századi társadalmi változások, a globalizáció és az ezek következtében megjelenő legújabb nemzeti szintű politikai változások felértékelik a politikai intézmények képességének és kapacitásának jelentőségét a kollektív célok meghatározására. Ez nem csak az állam és társadalom új típusú, alulról felfelé építkező kapcsolatát feltételezi, hanem az információ áramlásának, gyűjtésének és feldolgozásának központi szerepét is szükségessé teszi, valamint egyúttal felértékeli a közszektor képességét és kapacitását az új típusú feladatok ellátására [Evans, 2014]. A meritokratikus elveken szervezett, jól képzett, kompetens, jól fizetett és a politikai erőktől

viszonylag elszigetelt bürokrácia a klasszikus fejlesztő állam paradigma központi eleme volt. Az új megközelítésben azonban más típusú (nem csak technokrata, de új politikai) kvalitásokra is szükség van, mivel egyrészt a tudásgazdaságban az információ gyűjtése, szűrése, feldolgozása, másrészt a kollektív célok részvételen és konzultáción alapuló meghatározása, az üzleti és civil szférával való kapcsolatok új alapra helyezése alapjaiban tér el a korábbi gyakorlatoktól.

Mazzucato [2013:5–6] ebben a tekintetben is továbbmegy, amikor az állam K+F, innovációs tevékenységeit vizsgálva úgy érvel, hogy a közszféra új típusú megközelítéséhez túl kell lépni azon a tévhiten, hogy a közszféra a magánszféra szociális verziója, vagy akár az utánczója, követője²¹. Napjaink társadalmi-gazdasági kihívásai egy proaktív, kezdeményező és vállalkozói kvalitásokkal is rendelkező (fejlesztésorientált) államot igényelnek.

Mazzucato [2013] és Evans [2014] érvelése tehát egyirányba mutat, amennyiben mindkettejük szerint agresszív, hatékony és vállalkozó szellemű közintézményekre van szükség ahhoz, hogy biztosítsák a humán képességekbe való megfelelő befektetési szintet és a tudás és információ bizonyos szintű szabad áramlását is. Ugyanakkor a „képes és koherens központi bürokrácia” szükséges, de nem elégséges feltétel a huszonegyedik században a fejlesztő államok sikeréhez (vö. például Evans érvelését 1995-ös és 2014-es írásaiban).

Összességében jól látható, hogy a huszonegyedik századi fejlesztő állam tekintetében összeáll egy *gazdaságpolitikai csomag*, amely minimálisan tartalmazza a humán képességek növelését célzó befektetéseket, a tágan értelmezett, transzformatív szociális politikát (beleértve az oktatási, egészségügyi beruházásokat és munkaerő-piaci beavatkozásokat), a közszektor reformját éppúgy, mint makrogazdasági, ipar-, és/vagy innovációpolitikai elemeket, és egyéb, például kereskedelempolitikai, vagy adózási kérdéseket is.

KÖVETKEZTETÉSEK

Írásunkban felvázoltuk a huszonegyedik századi fejlesztő államok új gondolati keretét. Érvelésünk szerint a *gazdaságpolitikák* kritikus, kiemelt szerepet töltenek be a fejlesztő állam új koncepciójának megalkotása során, hiszen azok alapvetően meghatározzák az állam és társadalom, az állam és piac, valamint az állam és külföld viszonyát. Ugyanakkor a gazdaságpolitikák a *gazdasági, politikai intézményrendszer* függvényében fejtik ki hatásukat, amelyeket viszont alapvetően befolyásol a politikai hatalom megoszlása, és ezek révén kialakuló *politikai egyezségek és társa-*

²¹ És ugyanitt Mazzucato [ibid.] kitér arra is: ez nemcsak a köz- és magánszféra együttműködéseit változtatja meg alapjaiban, hanem az állam által jogosnak vélt ellentételezést is, ami napjaink globalizált világ gazdaságában minden leendő fejlesztő állam esetében kulcskérdés a fejlesztésorientált beavatkozások finanszírozása végett.

dalmi-gazdasági szövetségek. Mindezek tükrében a fejlesztő államokat a bemutatott hármasságban érdemes vizsgálni, hiszen ez az átfogó megközelítés hozzájárulhat a tartalmi és területi relevancia kibővítéséhez is.

A következőkben az állam és piac, az állam és társadalom, valamint az állam és nemzetközi szféra dichotómiák tükrében röviden összegezzük az új fejlesztésorientált megközelítés főbb vonásait, a klasszikus fejlesztő állam paradigmától való eltéréseket, miközben amellet érvelünk, hogy túl kell lépni a klasszikus fejlesztő államok nemzetállamon, hazai és nemzetközi tőkén alapuló háromlábú szövetségén.

Az *állam és piac* dichotómiájában a fejlesztésorientált megközelítés, az állam fejlődésben betöltött „aktív és pozitív” szerepvállalása a folytonosságot jelzi a klasszikus és új fejlesztőállam-elméletek között. Ennek megnyilvánulásai például a makrogazdasági stabilitás jelentősége, a stabil befektetési környezet biztosítása, vagy az aktív iparpolitika alkalmazása. A főbb alapelvek mögött azonban számos különbség van, amelyek egyrészt a beavatkozások mikéntjét illetik, de a pénzügyi globalizáció és a tőkeáramlások liberalizációja következtében az erőforrások hatékony elosztása, a makrogazdasági stabilitás mellett a pénzügyi és gazdasági sérülékenység csökkentése, vagy a hagyományos iparpolitikai beavatkozások átalakulása mind az új megközelítés újszerű jellegét támasztják alá.

Az *állam és a társadalom* viszonya tekintetében rendkívül látványos a klasszikus fejlesztő államok megközelítésétől való eltávolodás: míg a „régie fejlesztő államok” jellemzően a társadalom jelentős rétegeinek elnyomása, politikai folyamatokból történő kizárása által, mellett érték el gazdasági sikereiket, addig napjaink megközelítésében az állam és társadalom viszonya sokkal harmonikusabb, kiegyenlítettebb, bevonáson és részvételen alapszik. Az új megközelítés alapjaiban épít a különböző társadalmi csoportok igényeinek hazai politikákba történő becsatornázására, és előtérbe helyezi a társadalom különböző igényeire érzékeny politikák²² kialakítását. A társadalmi-gazdasági szövetségek létrejöttét ugyanakkor a politikai intézményrendszer, a politikai hatalom megoszlása és az alkufolyamatok határozzák meg. Ezek jellemzően nemcsak a múlt századbéli sikeres fejlesztő államok megoldásaitól különböznek, de napjaink egyes sikeres példái is sokszínű lehetőségeket vázolnak fel.

Végül az *állam és a nemzetközi szféra* viszonylatában a gazdasági (és pénzügyi) globalizáció korában új alapokra kell helyezni a külpiac-orientált gazdaságpolitikákat (exportdiverzifikáció – termékek és piacok tekintetében is), miközben az erőforrás-allokáció hatékonysága központi kérdéssé válik. Míg a klasszikus fejlesztő államok aranykorában volt tere a nemzeti alapú fejlesztési koncepcióknak, és a sikeres kelet-ázsiai országok elsősorban az áruk kereskedelme (exportorientált stratégiák) révén kapcsolódtak a külvilághoz, napjainkban a külpiaci relációk sokkal komplexebb formákat öltenek. A nemzetközi folyamatok figyelembevétele a huszonegyedik században megkerülhetetlen, mivel azok alapvetően alakítják azokat a (változó) korlátokat (lehetőségeket), amelyek a modern államok politikai (és gazdasági) mozgásterét meghatározzák.

Megjegyezzük továbbá, hogy bár eddig a nemzetállami szintet emeltük ki, az új fejlesztésorientált megközelítésben a szubnacionális (regionális és helyi) szintek

22 Policy responsiveness.

jelentősége megnőtt mind az oktatási és egészségügyi szolgáltatások nyújtása, mind a demokratikus részvételi mechanizmusok erősítése tekintetében.

Wylde-del [2012: 80] egyetértve a fejlesztő államok új megközelítése kapcsán két fontos megállapítást emelünk ki. Egyrészt az új intézményi gazdaságtani megközelítéssel összhangban a politikai hatalommal rendelkező elit (a politikaalkotás folyamata és a gazdaságpolitikai mix megvalósítása által) pozitívan és hatékonyan járulhat hozzá a gazdasági fejlődéshez és jóléthez. Másrészt a politikai szereplők alapvetően befolyásolhatják a gazdasági folyamatokat, és megfelelő intézményi feltételek esetén hosszú távú fejlesztési perspektívákban gondolkodhatnak.

Végezetül bemutattuk, hogy az új fejlesztő állam megközelítés a huszonegyedik század új kihívásaira válaszolva alapvetően egy *piacbarát megközelítés*, amelyben ugyanakkor az államnak aktív (de a klasszikus fejlesztőállam-elméletekhez képest) újraértékelt, újonnan definiált szerepe van a tágran értelmezett fejlődés elősegítése érdekében. Mindeközben a leendő fejlesztő államoknak építeniük kell az elmúlt évszázad(ok) fejlesztési tapasztalataira mind a fejlett országokból, mind a fejlődő világból [Fosu 2013a, b], azaz nem tartható tovább a fejlesztő államok speciális, a fejlődő országok késői fejlődésére vonatkoztatott klasszikus koncepciója. Túl kell lépni mind a kelet-ázsiai területi fókuszon [lásd pl. Booth, 2015a, b], mind a globális dél, azaz a fejlődő országok speciális eseteire koncentráló megközelítésen [Williams, 2014], és ki kell terjeszteni az új fejlesztő állam megközelítés tartalmi és területi relevanciáját is.

A huszonegyedik századi fejlesztő állam koncepció sarokköveinek felvázolása során amellet érveltünk, hogy míg a gazdaságpolitikák és a politikaalkotás szintjén bizonyos szintű konvergencia megfigyelhető napjaink „sikeres” fejlesztő államai tekintetében, addig az ezek háttéréül szolgáló politikai (és gazdasági) intézményrendszer tekintetében a sokszínűség fennmaradása a jellemző.

Az új fejlesztésorientált megközelítés gazdaságpolitikai szintjét tekintve megállapítható, hogy egyes alapelvek tekintetében konszenzus rajzolódik ki az elméleti eredmények és a fejlődési sikereket elérő országok tapasztalatai alapján. Idesorolhatjuk többek között a makrogazdasági stabilitást elősegítő prudens fiskális és monetáris politikákat és makromenedzsmentet; a szegénység és egyenlőtlenség csökkentését célzó, transzformatív szociálpolitikai beavatkozásokat (beleértve a humán képességek növelését célzó és egészségügyi és oktatási politikákat); a fizikai, intézményi és humán infrastrukturális beavatkozásokat (egymást kiegészítő módon, kiegyensúlyozott arányban); új stratégiai szemléletű iparpolitikákat, a technológiai tanulás és innováció támogatását; vállalkozói szemléletű közintézményeket, erős és technokrata közigazgatást; valamint a fejlődés elősegítése érdekében alkalmazott innovatív finanszírozási módszereket.

A bemutatott fejlesztésorientált gazdaságpolitikai mix elemeit azonban együtt, csomagként kell kezelni, hiszen az azok közötti kapcsolódások, oda-visszahatások egymást erősítik. Ezáltal alátámasztható az a lassan közhelynek számító megállapítás, amely szerint *nem annyira az állami kiadások mérete, hanem összetétele számít*. Továbbá a hosszú távú gazdasági növekedés és fejlődés feltételezi a kitűzött társadalmi és gazdasági célok melletti hosszú távú elköteleződést, a fejlesztésorientált politikák konzisztenciáját (nem csak a retorikák, hanem a megvalósított gazdaságpolitikák tükrében).

A leírtak mentén definiált új, huszonegyedik századi fejlesztő állam kevésbé gyakorlati tényként, vagy realitásként kezelendő, az inkább egy lehetőség, amelyet túl gyakran elszalasztanak az egyes országok [Mazzucato, 2013: 12]. A fejlesztő állam jellegre aspiráló kormányzatok főbb jellemzőit a következők mentén összegezhetjük: flexibilis (pragmatikus), jó hálózatépítési és bürokratikus képességekkel rendelkezik, a társadalmi osztályok különböző érdekeit koordinálni képes, és ha kell inkubátor és innovációt ösztönző, sőt megvalósító képességeket is felmutat. Mindez azonban már nemcsak technikai kapacitásokat és professzionalizmust feltételez (mint a klasszikus fejlesztő államok esetében), hanem normatív és politikai célok meghatározásának módját is, a fejlődés elősegítése ezáltal napjainkban több mint „növekedéstechnikai” problematika, központi politikai kérdéssé válik.

IRODALOM

- Acemoglu, Daron és Robinson, James A. (2013): *Miért buknak el nemzetek? A hatalom, a jólét és a szegénység eredete*. Budapest: HVG Kiadó.
- Acemoglu, Daron–Johnson, Simon–Robinson, James A. (2005): Institutions as a Fundamental Cause of Long-Run Growth. In: Aghion, Philippe–Durlauf, Steven (szerk): *Handbook of Economic Growth*. Volume 1A, Amsterdam: Elsevier, 385–472. o.
- Amsden, Alice (1989): *Asia's Next Giant. South Korea and Late Industrialization*. New York: Oxford University Press.
- Andrews, Matt, Pritchett, Lant és Woolcock, Michael (2013): Escaping Capability Traps Through Problem Driven Iterative Adaptation (PDIA). *World Development*, 51: 234–244.
- Balassa Béla (1981): *The Newly Industrializing Countries in the World Economy*. New York: Pergamon.
- Banerjee, Abhijit V. és Duflo, Esther (2007): The Economic Lives of the Poor. *Journal of Economic Perspectives* 21(1): 141–168.
- Banerjee, Abhijit V. és Duflo, Esther (2011): *Poor Economics*. New York: Public Affairs.
- Beeson, Mark (2004): The rise and fall (?) of the developmental state: The vicissitudes and implications of East Asian interventionism. In: Low, Linda (szerk): *Developmental States: Relevancy, Redundancy or Re-configuration*. New York: Nova Science Publisher, 29–40. o.
- Beeson, Mark (2007): *Regionalism and Globalization in East Asia. Politics, Security and Economic Development*. New York: Palgrave Macmillan.
- Benczes István (2002): A fejlesztő állam válsága Ázsiában. *Külgazdaság*, 46(5) 23–40.
- Block, Fred (2008): Swimming against the current: The rise of a hidden developmental state in the United States. *Politics and Society*, 36(2): 169–206.
- Booth, David (2015a): *Towards a relevant concept of development regime. Developmental Regimes in Africa*. Synthesis Report. Overseas Development Institute. 31–34.

- Booth, David (2015b): *Political settlements and developmental regimes. Issues from comparative research*. A paper for the Roundtable Seminar. The Ethiopian developmental state and political settlement. Hosted by the Ethiopian International Institute for Peace and Development and the Royal Netherlands Embassy in Ethiopia, Hilton Hotel Addis Ababa, 25–26 February 2015.
- Csáki György (2008): A fejlesztő állam új felfogásban. *Fejlesztés és Finanszírozás*, 6(3): 14–23.
- Csáki György (szerk.) (2009): *A látható kéz: a fejlesztő állam a globalizációban*. Budapest: Napvilág Kiadó.
- Czeglédi Pál (2007): *Piaci intézmények és gazdasági növekedés: a modern osztrák iskola nézőpontja*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Evans, Peter B. (2014): The Developmental State: Divergent Responses to Modern Economic Theory and the Twenty-First Century Economy. In: Williams, Michelle (szerk.): *The End of Developmental State*. New York: Routledge. 220–240. o.
- Evans, Peter B. (1989): Predatory, developmental, and other apparatuses: A comparative political economy perspective on the Third World state. *Sociological Forum*, 4(4): 561–587.
- Evans, Peter B. (1995): *Embedded autonomy: states and industrial transformation*. Princeton, N.J.: Princeton University Press.
- Fine, Ben, Saraswati, Jyoti és Tavasci, Daniela (szerk.) (2013): *Beyond the Developmental State: Industrial Policy into the Twenty-first Century*. London: Pluto.
- Fosu, Augustin K. (szerk.) (2013a): *Development Success: Historical Accounts from More Advanced Countries*. Oxford: Oxford University Press.
- Fosu, Augustin K. (szerk.) (2013b): *Achieving Development Success: Strategies and Lessons from Developing World*. Oxford: Oxford University Press.
- Grabel, Ilene (2011): Not your grandfather's IMF: global crisis, 'productive incoherence' and developmental policy space. *Cambridge Journal of Economics*, 35(5): 805–830.
- Hirschman, Albert O. (1970): *Exit, voice, and loyalty: responses to decline in firms, organizations, and states*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- Hua, Shiping és Hu, Ruihua (szerk.) (2015): *East Asian Development Model. Twenty-first century perspectives*. New York: Routledge.
- Johnson, Chalmers (1982): *MITI and the Japanese Miracle. The Growth of Industrial Policy, 1925–75*. Stanford, California: Stanford University Press.
- Khan, Mushtaq H. (1995): State Failure in Weak States: A Critique of New Institutional Explanations'. In: Harriss, John, Hunter, Janet és Lewis, Colin M. (szerk.): *The New Institutional Economics and Third World Development*. London: Routledge, 71–86. o.
- Khan, Mushtaq H. (2010): *Political Settlements and the Governance of Growth-Enhancing Institutions*. London: Economics Department, School of Oriental and African Studies, University of London.
- Kimura, Fukunari (2013): Japan's Model of Economic Development. Relevant and Non-relevant Elements for Developing Economies. In: Fosu, Augustin K.

- (szerk.): *Development Success: Historical Accounts from More Advanced Countries*. Oxford: Oxford University Press, 149–170. o.
- Kingstone, Peter R. (2011): *The Political Economy of Latin America*. New York: Routledge.
- Mazzucato, Mariana (2013): *The Entrepreneurial State. Debunking Public vs. Private Sector Myths*. London: Anthem Press.
- Mkandawire, Thandika (2007): Transformative Social Policy and Innovation in Developing Countries. *The European Journal of Development Research*, 19(1): 13–29
- Muraközy László (2015): A fejlesztő állam megszületése, virágzása és hanyatlása Japánban. A racionális szamurájoktól az abenomicsig. *Közgazdasági Szemle*, 62(2): 172–199.
- North, Douglass C. (1991): Institutions. *Journal of Economic Perspectives*, 5(1): 97–112.
- North, Douglass C., Wallis, John Joseph és Weingast, Barry R. (2009): *Violence and Social Orders: A Conceptual Framework for Interpreting Recorded Human History*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Olson, Mancur (1993): Dictatorship, Democracy and Development. *American Political Science Review*, 87(3): 567–576.
- Olson, Mancur (2000): *Power and prosperity: outgrowing communist and capitalist dictatorships*. New York: Basic Books.
- Pempel, T. J. (1998): *Regime Shift. Comparative Dynamics of the Japanese Political Economy*. London: Cornell University Press.
- Pempel, T. J. (1999): The Developmental Regime in a Changing World Economy. In: Woo-Cumings, Meredith (szerk.): *The Developmental State*. Ithaca, New York: Cornell University Press. 137–181. o.
- Raquiza, Antoinette R. (2012): *State structure and economic development in Southeast Asia structuring development: the political economy of Thailand and the Philippines*. New York: Routledge.
- Ricz Judit (2015): *Fejlesztő állam – egy letűnt világ nyomában (?)* Magyar Tudományos Akadémia Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont Világ-gazdasági Intézet Műhelytanulmányok 108.
- Routley, Laura (2012): *Developmental states: a review of the literature*. ESID Working Paper No. 03.
- Routley, Laura (2014): Developmental States in Africa? A Review of Ongoing Debates and Buzzwords. *Development Policy Review*, 32(2): 159–177.
- Sen, Amartya (1999): *Development as freedom: human capability and global need*. New York: Alfred A. Knopf: Anchor Books.
- Szalavetz Andrea (2015): Post-crisis approaches to state intervention: New developmentalism or industrial policy as usual? *Competition & Change*, 19(1): 70–83.
- Szalavetz Andrea (2009): A fejlesztő állam tudomány- és technológiapolitikája. In: Csáki György (szerk.): *A látható kéz: a fejlesztő állam a globalizációban*. Budapest: Napvilág Kiadó. 201–135. o.
- Vigvári Gábor (2012): *Globalizáció és fejlesztő állam. A nemzetközi rezsimek változásának hatása a fejlesztő államra*. Doktori értekezés. Elérhető: http://phd.lib.uni-corvinus.hu/625/1/Vigvari_Gabor.pdf

- Wade, Robert H. (1990): *Governing the Market: Economic Theory and the Role of Government in East Asian Industrialization*. New Jersey: Princeton University Press.
- Wade, Robert H. (2014): 'Market versus State' or 'Market with State': How to Impart Directional Thrust. *Development and Change*, 45(4): 777-798.
- Williams, Michelle (szerk.) (2014): *The End of Developmental State*. New York: Routledge.
- Woo-Cumings, Meredith (szerk.) (1999): *The Developmental State*. New York: Cornell University Press.
- Wylde, Christopher (2012): *Latin America after Neoliberalism. Developmental Regimes in Post-Crisis States*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

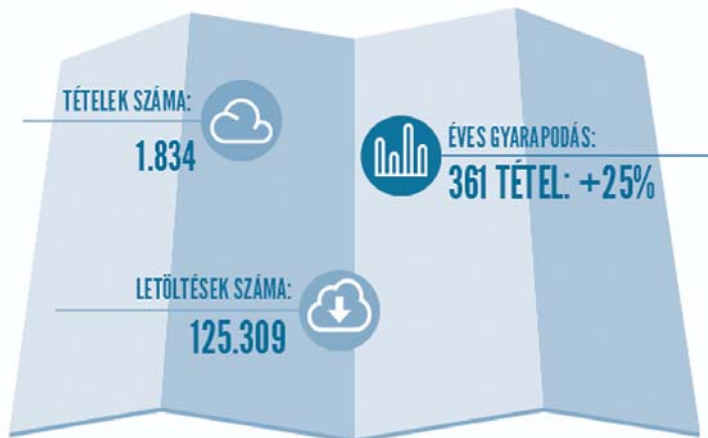
BUDAPESTI CORVINUS EGYETEM

EGYETEMI
KÖNYVTÁR
ÉS LEVÉLTÁR

2015 folyamán a Corvinus Kutatások repositórium 361 tétellel gyarapodott, így jelenleg több, mint 1800 teljes szöveggel hozzáférhető tételt tartalmaz. Az év során összesen 125 309 alkalommal töltötték le a publikációkat a világon minden tájáról, a legnépszerűbb művek több, mint 1000 letöltést értek el.

CORVINUS KUTATÁSOK 2015

BUDAPESTI
CORVINUS
EGYETEM

- 73% Cikk
- 12% Monográfia
- 7% Könyv része
- 5% Konferencia vagy workshop anyag
- 2% Könyv